

УДК 351.82: 330.341.1

Професійна етика державного службовця

Денис Радов,
магістр права,
Київ

Історія розвитку людства та етичної науки лише підтвердила думку, що найбільш суттєві зміни в суспільному розвитку зумовлюються моральним станом інституту державної влади та вкоріненням етичних засад в його професійну діяльність. Тому не випадково, що із середини минулого сторіччя в країнах розвиненої демократії активно почала розвиватися етика державних службовців, яка відіграє важливу роль у підвищенні ефективності функціонування інституту державного управління, рівня довіри народу до влади і розвитку моральності суспільства.

Аналіз етики державних службовців лежить у площині професійної етики, яка, у свою чергу, є конкретним проявом загальної етики у спеціалізованих сферах. У другій половині ХХ століття розвиток практичної етики пішов у бік спеціалізації і деталізації: почала розвиватися професійна етика — етика лікаря, етика журналіста, етика військового і тому подібне. У зв'язку із загрозливими тенденціями розвитку техніки з'явилася етика науки і техніки, екологічна етика, біоетика і т.п. Людство зіткнулося з проблемами, викликаними принципово новими стосунками, які складаються між людиною, суспільством і природою, а звідси і необхідність осмислення і вироблення моральної позиції по відношенню до цих явищ.

Істотну роль у формуванні етики держслужби зробили історичні реалії формування державної служби в тій або іншій країні. Вони робили етичні вимоги конкретнішими, обумовленими

історичними реаліями цієї країни. Проте «батьківщиною» етики державної служби прийнято вважати Давню Грецію і Імператорський Рим. Саме там були піддані аналізу природа влади, у філософії почали формуватися поняття «влада», «взаємодія з суспільством», «роль права» (Аристотель, Платон, Птоломей молодший, Юлій Цезар, Гераклід тощо).

Доба Середньовіччя та Просвітництва в основному надавала увагу питанням появи класу професійних державних службовців як прошарку населення в Європі, а також пристосуванню їх до потреб феодального, а потім буржуазного суспільства (Фома Аквінський, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спіноза, Ш. Монтеск'є, М. Монтень, Дж. Локк, О. Кромвель, Т. Мор тощо)

Активне звертання науковців до проблем етики державної служби припадає на другу половину ХХ ст., коли почався активний пошук шляхів підвищення ефективності систем соціального управління і посилення довіри громадян до урядових структур (Г. Хайдегер, Е. Койл, С. Хантінгтон, Ф. Аджамі, К. Махбубані, Р. Л. Бартли, Дж. Пайл тощо)

Серед українських науковців варто відмітити праці М. Грушевського, І. Шпектаренко, О. Воронько, В. Андрушко, В. Бадрухіна, В. Гриненюк, О. Оболенського та інших, які заклали підвалини української науки про державну службу, виокремили її специфічні риси.

Метою даної статті є дати загальний аналіз професійної етики державного службовця в сучасній науці.

Цій меті підпорядковані конкретні завдання дослідження:

- Охарактеризувати державну службу як специфічний вид професійної діяльності людини.
- Визначити основні поняття та принципові засади професійної етики державного службовця.
- Окреслити систему морально-етичних вимог до сучасного державного службовця.

Державна служба — специфічний вид людської діяльності, пов'язаний із здійсненням політики держави і реалізацією від імені держави основних економічних, соціальних і політичних програм серед населення. Державна служба в Україні — це соціальний інститут, який у своєму розвитку має довгий еволюційний процес: від обов'язкової повинності до почесної праці.

Гогодні, коли має місце випереджаючий розвиток технічних і відставання культурного аспектів, дуже важливо зрозуміти, що для стабілізації суспільства потрібні етичні знання. Професійна етика суспільства не може представляти абсолютну істину в поведінці людей. Кожне покоління повинне вирішувати їх знову і знову самостійно, спираючись на моральний запас, створений попередніми поколіннями.

Як спеціалізована професійна діяльність людини державна служба містить в собі неповторні ситуації, протиріччя, які необхідно вирішувати в самому процесі діяльності і які нерідко є предметом цієї діяльності. Ця обставина вимагає від державного службовця дотримуватися в практичній діяльності особливих, жорсткіших моральних принципів і норм.

У вузькому розумінні термін «етика державного службовця» розробляється як ставлення до праці і характеризує нормативно вироблені рамки професійних відносин. Вона визначає правила для всієї державної адміністрації у внутрішніх і зовнішніх відносинах, у відносинах із політичною владою; ставлення до фінансово-матеріальних ресурсів держави; відноси-

ни із споживачами державних послуг; розв'язання конфлікту інтересів тощо. У широкому розумінні етику державних службовців науковці розкривають через принципи відповідальності (персональної і «командної») і відкритості, які характеризують і етику керівництва. Таким чином, етика державних службовців характеризується як спосіб регулювання індивідуальної та колективної поведінки і узгоджується із культурою та субкультурою груп і установ.

Основними поняттями професійної етики держслужбовця є :

- **«професійний обов'язок»**, в якому досить детально фіксуються службові обов'язки. Саме усвідомлення свого службового обов'язку спонукає представників цілого ряду професій ставитися до своєї справи з найбільшою відповідальністю. Професійний обов'язок стимулює самовіддачу, саме в ньому знаходить конкретне вираження почуття обов'язку Людини;
- **«професійна честь»**. У понятті професійна честь виражається оцінка значущості тієї або іншої професії в житті суспільства. Усвідомлення цієї значущості дуже важливе для державного службовця і складає основу професійної гідності, самооцінки своєї діяльності. Честь — це сукупність вищих морально-етичних принципів в особі. Залежно від характеру стосунків, в яких може знаходитися людина по відношенню до інших людей, виділяється декілька її видів. Первинне значення для людини, чим би вона не займалась, має *громадянська честь*: обов'язок усіх громадян дбати про інтереси своєї Вітчизни, множити її багатство, добре ім'я і славу, шанобливо відноситися до законів, підтримувати громадський порядок, піклуватися про людей похилого віку і дітей тощо. Громадянська честь чинить істотний вплив і на *честь службову*, принаймні, в тій частині, яка пов'язана з високою соціальною значущістю державної служби і службової діяльності. Проте службова честь

має і іншу, не менш важливу сторону, пов'язану з виконанням службовцями свого обов'язку: службова честь полягає в загальній думці інших про те, що людина, яка обіймає свою посаду, дійсно має усі необхідні для цього якості і в усіх випадках точно виконує свої службові обов'язки;

- **«професійна справедливість».** Саме професійна справедливість, професійна совість і спонукає державного службовця бути справедливим, об'єктивним не піддаватися тиску «зверху» та ін.;
- оскільки спілкування з конкретною людиною складає більшу частину робочого часу основного числа державних службовців, можна з повною впевненістю говорити про таке поняття професійної етики, як **«професійний такт».**

Професійна етика державного службовця допомагає конкретизувати, реалізувати моральні цінності в умовах, часом дуже складних, незвичайних, керуючись наступними засадничими принципами:

- початковим для професійної етики державного службовця є *принцип гуманізму*, тобто шанобливого ставлення до кожної людської особистості, розуміння її неповторності, самодостатньої цінності. Принцип гуманізму протистоїть чисто утилітарному відношенню до особи, розгляду її, головним чином, як засобу досягнення будь-яких інших, хай і досить важливих, цілей;
- з принципом гуманізму перетинається *принцип професійного оптимізму*. Державному службовцеві не просто виконувати свої обов'язки без віри в те, що його зусилля, його праця, рішення, які ним приймаються чи виконуються, сприяють розвитку держави, зміцненню принципів демократії, законності і правопорядку. Ця віра прославляє і допомагає розвинути добрий початок в людині;
- будь-яка діяльність, особливо безпосередньо спрямована на людину, має

бути осяяна, натхненна високою ідеєю. Тому професійна етика державного службовця повинна включати *принцип патріотизму*. Очевидно, що любов до Батьківщини не може поєднуватися із зневажливим ставленням до інших країн, інших народів. Істинний патріотизм включає конструктивне відношення до досягнень інших народів.

Морально-етичні вимоги, що пред'являються до державних службовців, можна розділити на три групи:

- **Виконавська дисципліна.** У основі цієї вимоги лежить той факт, що від державного службовця іноді залежить життя людини. Дисциплінованість, уважність, сумлінність, пунктуальність, педантичність і законслухняність — саме ці якості характеризують виконавську дисципліну.
- **Здатність до контакту.** Ця вимога визначається тим, що сьогодні в структурі професійної діяльності чиновників зростає об'єм спілкування. Тут важливе те, що спілкування не лише зростає кількісно, але і стає різноманітнішим, різнохарактерним; в нього включаються нові верстви населення, які розрізняються інтересами, соціальним статусом, рівнем прибутків тощо. Чиновникові мають бути властиві такі якості, як комунікативність, відкритість, повага до чужої точки зору, вміння слухати і чути, стриманість, тактовність, вихованість, володіння словом, вміння себе подати.
- **Здатність існування в умовах «ефекту акваріума».** Ця вимога продиктована особливим становищем державного службовця в суспільстві: до нього прикута загострена увага людей (навіть до його особистого життя). З цього виходить, що державна служба — це не лише професія, але і спосіб життя. Стриманість, аскетизм, відповідальність за відступ від стандартів, особиста поведінка — це ті якості чиновника, які відповідають за те, яка думка складеться у населення про державу.

При практичному застосуванні загальні морально-етичні вимоги набувають більш конкретних контурів у формі етичних вимог:

- Прихильність вищим моральним принципам, вірність державі; державний службовець повинен ставити державні інтереси вище за індивідуальні, приватні інтереси, цілі і завдання політичних партій, інших громадських об'єднань.
- Дотримання принципів державної служби.
- Постійна готовність виступити на захист Конституції, ніколи не порушувати положень прийнятої присяги на вірність державі і не відмовлятися від законних вимог по державній посаді.
- Чесна служба державі.
- Прагнення знайти і використовувати найбільш ефективні і економічні способи виконання державних завдань і функцій.
- Відсутність в діяльності державного службовця елементів дискримінації одних суб'єктів, з одного боку, надання особливих благ і привілеїв іншим суб'єктам, за особливу винагороду або без неї, з іншого.
- Ніколи не приймати для себе і членів своєї сім'ї ніяких благ і переваг, використовуючи при цьому свої службові повноваження.
- Не робити ніяких особистих обіцянок, пов'язаних з обов'язками державної служби.
- Ніколи не використовувати ніякої інформації, отриманої конфіденційно під час виконання своїх посадових обов'язків, як засобу отримання особистої вигоди.
- Не займатися підприємницькою діяльністю.
- Викривати корупцію і постійно боротися з нею в державних органах.
- Дотримувати діловий режим і коректність спілкування з громадянами і колегами.
- Прагнути створювати діловий імідж державного службовця.
- Не висловлювати публічно своєї особистої думки про діючих політичних діячів.
- Уникати зловживання службовим станом, корисливою або іншою особистою зацікавленістю.
- У спілкуванні з громадянами як при виконанні своїх повноважень, так і в позаслужбових стосунках, дотримувати загальноприйнятих правил поведінки; поводитися з гідністю; демонструвати ввічливе, коректне звернення, безсторонність, принциповість, прагнення глибоко розібратися в суті питання, уміння вислухати і зрозуміти іншу позицію; рівне відношення до усіх громадян і юридичних осіб; зваженість висловлюваних суджень і управлінських рішень, що приймаються.
- Провиною, що ганьбить честь і гідність державного службовця, може признаватися така дія або бездіяльність, яка, хоча і не є злочинною, але за своїм характером не сумісна з високим званням державного службовця і робить неможливим подальше виконання ним своїх службових повноважень: грубе порушення загальноприйнятих норм і правил поведінки, що зменшує авторитет державної служби; умисні порушення закону; недобросовісність, що спричинила істотні негативні наслідки; систематичні дії, що свідчать про умисне порушення державним службовцем даної ним присяги.

дним з найсерйозніших чинників, які визначають критичне відношення населення до керівництва і апарату управління усіх гілок і рівнів влади, є відсутність в роботі владних структур справжньої уваги до людини, поваги її особистої гідності, чуйності, тактовності, професійної етики.

Проявом прихильності державного службовця професійним етичним вимогам на усіх рівнях його діяльності є здатність шанобливо ставитися до гідності людини, незалежно від її соціального положення. Визнавати в людині рівні з собою права

на гідне існування, розуміти і відчувати, що усі люди рівні, що людина — головна цінність соціального життя, — перша умова всякої діяльності. Адміністративна ієрархія супідрядності по вертикалі не унеможлиблює в кожній людині, на якій би сходинці ієрархічних сходів вона не стояла, бачити, передусім, людину.

дне з протиріч, що утворюється внаслідок знаходження державних службовців між управлінською елітою і народом, полягає в специфіці духовного світу державного службовця — постійному подоланні бажання зберегти деяку міру самостійності відносно відомства і загальнодержавної лінії. Здатність зробити правильний моральний вибір є показником цілісності його духовної культури, заснованої на прагненні до загального блага, свідомому виборі напрямку діяльності, почутті відповідальності перед своєю совістю і перед громадською думкою за наслідки і результати своєї діяльності.

Останнім часом теоретиками і практиками науки етика усвідомлена первинна роль культурних чинників і необхідність формування нової культури державної служби для поліпшення усього процесу державного адміністрування. Магістральним напрямом тут стала «етизація» державної служби (тобто посилення уваги до морально-етичних аспектів поведінки державних службовців) і усвідомлене перетворення державної служби з бюро-

кратичного апарату в соціальний інститут громадського служіння як передумова успішного розвитку держави та суспільства.

Література

1. *Байтін Г. Н.* Етика і норми служби. — С-Пб., 2003.
2. *Бойків В. Є.* Колективна свідомість чиновників. // Державна служба. — 1999, №1.
3. *Бойків В. Є.* Професійна культура державної служби // Социс. — 2005. — №2.
4. *Маркова А. К.* Основи професіоналізму. — М., 2006.
5. *Налбандян Дж.* Професіонали в місцевих органах управління // Професіоналізм управлінських кадрів. — М., 1994.
6. *Норми етики в управлінні: Матеріали українсько-американського симпозиуму 24–25 травня 1994 р.* — Д.: ІДУС, 1994.
7. *Рудакевич М. І.* Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління. — Тернопіль, 2007.
8. *Холостова Е. И.* Професійний і духовно-моральний портрет соціального працівника. — М., 1993.

23.03.2011